

CRKVA I POLITIKA PREMA II. VATIKANSKOM KONCILU I PREMA NEKIM POKONCILSKIM DOKUMENTIMA *

Gaudium et spes o politici

Već je **Harvey Cox** prije pola stoljeća zamijetio da je politika „zauzela položaj metafizike. Ona daje jedinstvo i značenje ljudskom životu i misli“.¹ Cox je smatrao da se treba i teologija početi služiti političkim rječnikom, jer je politika postala glavni ljudski interes. A interes je jedna od ključnih kategorija u politici pa i u cijelom ljudskom životu a riječ dolazi od *interesse* - biti između, što znači da nešto (po)stoji između čovjeka i čovjeka, između pojedinca i zajednice itd.

Drugi Vatikanski koncil bavi se pitanjima odnosa Crkve i društva ponekad Crkve i države, zatim angažmana vjernika u društvu u nekoliko svojih dokumenata: u konstituciji o Crkvi *Lumen Gentium* br. 31, u dekretu o apostolatu vjernika *Apostolicam actuositatem*, u deklaraciji o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae* i u konstituciji o Crkvi u svijetu *Gaudium et spes*. Vjerujemo da možemo dobiti osnovnu koncilsku sliku o ovoj temi ako prikažemo bar osnovne ideje iz *Gaudium et spes* koja po naravi stvari bavi se ovim pitanjima.

Gaudium et spes obrađuje ovo pitanje u 4. glavi II. dijela s naslovom **Život političke zajednice** i s podnaslovima: Suvremeni politički život, Narav i svrha političke zajednice, Suradnja svih u političkom životu, Politička zajednica i Crkva (GS 73-76).²

I ovdje slično kao na početku konstitucije konstatira se kako se opažaju duboke promjene i u strukturi i različitim ustanovama naroda; one su posljedica njihova kulturnog, privrednog i društvenog razvoja. Promjene imaju velik utjecaj i na život političke zajednice, osobito što se tiče prava i dužnosti svijju glede upotrebe građanske slobode i postizanja **općega dobra** te glede uređivanja odnosa građana među sobom i prema vlasti (GS 73). U prvom redu se to ogleda u nastojanju zaštite **prava ljudske osobe** u političkom životu, kao što su prava slobodnog sastajanja i udruživanja, pravo na izražavanje vlastitih mišljenja te pravo na privatno i javno ispovijedanje vjere. Ovo je šire razrađeno u koncilskoj deklaraciji *Dignitatis humanae*, koja je temeljni suvremeni crkveni dokument o slobodi, o važnosti osobe i ljudskih prava.³

GS govori o pravima osobe kao uvjetu i temelju aktivnog sudjelovanja ljudi ne samo u politici nego u svim javnim poslovima. Danas je barem u Europskoj uniji jedan od bitnih kriterija procjene kvalitete uređenja neke države odnos prema nacionalnim manjinama, a to

* S obzirom na temu kolokvija nije loše podsjetiti, osim obljetnice Konstantinova edikta i na neke lokalne datume kao npr. da su prvi demokratski izbori u Bosni i Hercegovini bili 18.11.1990., da je u američkom Daytonu potpisan sporazum o BiH 21.11.1995, gdje je konstituirana ova i ovakva BiH. Svi se slažu da je Daytonski sporazum bio važan radi zaustavljanja rata, ali se također svi slažu da je ovaj sporazum i ovakvo uređenje BiH nepravedno, nefunkcionalno i preskupo.

¹*The secular City*, London 1965, 254. Citirano prema *Putovi i raskršća suvremene teologije*, 11.

²MARIJAN VALKOVIĆ, Uvod u: *Socijalni dokumenti Crkve. Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991. Zbornik sadrži dvadeset i pet glavnih dokumenata papinske i koncilске razine od Lava XIII. do naših dana. Valković obrađuje i nauku II. Vatikanskog koncila, XXI. sl. ISTI, *Socijalni nauka Crkve i socijalna politika*, Revija za socijalnu politiku, br. 1/1994.

³M. ZOVKIĆ, „Koncilská nauka o vjerskoj slobodi“, u: Jukić 4 (1974), 6-18; N. IKIĆ, v. bibliografiju na web siteu KBF-a u Sarajevu.

Koncil već onda ističe kao važan element političkog uređenja. Koncil uočava da raste poštovanje prema ljudima koji imaju drukčije mišljenje ili ispovijedaju drugu vjeru. To je danas sažeto u pitanje tolerancije prema drukčijima, što je vrlo živo prisutno u političkom i općem mnijenju na Zapadu. Nažalost ostatak svijeta još uvijek slabo cijeni toleranciju prema drukčijima i na vjerskom području. Činjenica jest da tolerancija sve do moderne nije bila pozitivno vrjednovana, često se ona izjednačavala s relativizmom i svojevrsnim sinkretizmom. Progoni kršćana i danas su prisutni u Indiji i nekim islamskim zemljama kao što je Saudijska Arabija, Pakistan, Iran pa i Irak iako su tamo prisutne značajne snage Nato-a. Koncil osuđuje politička uređenja koja ne poštuju građansku i vjersku slobodu.⁴

Koncil daje uputu kako bi se mogao uspostaviti dobar politički sustav: „njevovati unutarnji osjećaj pravednosti, dobrohotnosti i služenja općem dobru i učvršćivati temeljna uvjerenja o pravoj naravi političke zajednice, o njezinu cilju, o ispravnom izvršavanju i granicama javne vlasti“ (GS 73).

Narav i svrha političke zajednice

Koncil podsjeća da politička zajednica postoji radi općeg dobra. „U njemu ona nalazi svoje puno opravdanje i smisao, iz njega proizlazi njezino izvorno i vlastito pravo“.⁵ A opće dobro ostvaruje se u nekoj državi ako ljudima i zajednicama omogućuje njihovo **usavršavanje**.⁶ A kako svako društvo ima ljudi s različitim mišljenjima i stavovima to je potrebna **vlast** koja će sve građane i čitav društveni život upravljati prema općem dobru, ali „ne mehanički ni despotski, nego prije svega kao moralna sila, koja se oslanja na slobodu i na svijest odgovornosti“ (GS 74). Ovo je ipak koncilska pobožna želja, jer država i vlast *sic rebus stantibus* ne može efikasno funkcionirati bez sredstava prisile koje oličuje policija kao čuvar javnog reda i mira.

Koncil tvrdi da se politička zajednica i vlast temelje „na **ljudskoj naravi** i zato pripadaju redu koji je **Bog** predodredio“, a oblik vlasti trebaju slobodno birati građani i ona treba biti vršena u granicama moralnog reda. Ako se ispune ovi uvjeti onda su građani u savjesti obvezni na poslušnost (usp. Rim 13,1-5). Ali ako vlast gazi prava građana onda se građani mogu pobuniti protiv zloupotrebe vlasti „držeci se onih granica koje zacrtava naravni i evanđeoski zakon“ (GS 74).

Suradnja svih u političkom životu

U skladu je s **ljudskom naravi** pravo a i dužnost je biranje predstavnika u vlasti. Država je dužna osiguravati materijalne i osobne uvjete kako bi se postizavalo opće dobro. Promičući osobnu slobodu Koncil izjavljuje: „Nehumano je da politička vlast zauzima **totalitarne** ili diktatorske oblike koji vrijeđaju prava osobe ili društvenih skupina“ (GS 75). Poziva se da građani njeguju **ljubav prema domovini** ali da istodobno imaju pred očima dobro čitave ljudske obitelji, koja je združena raznim vezama između rasa, naroda i država. Posebno se poziva **kršćane** da daju primjer u zalaganju za opće dobro a djelima valja da pokažu kako je moguće uskladiti vlast sa slobodom, osobnu inicijativu sa solidarnošću i potrebama čitavog društvenog tijela, potrebno jedinstvo s plodnom raznolikošću. Sve se političare upozorava da nikada nije dopušteno vlastitu korist pretpostaviti općem dobru što je česta napast kod mnogih ljudi. Koncil poziva sve a naravno posebno kršćane da se školuju i odgajaju za političko zvanje „koje je teško ali ujedno i vrlo plemenito“ (GS 75).

⁴O toleranciji vidi M. PERKOVIĆ, „Tolerancija - mogućnost ili nužnost?“, u: *Vrhbosnensia* 2 (1998) 229-248.

⁵GS 74, Usp. IVAN XXIII., Enc. *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961) 417.

⁶Ibidem.

Politička zajednica i Crkva

Koncil upozorava da se Crkva ne podudara s političkom zajednicom niti se veže uz bilo koji politički sistem, te da ona „znak je ujedno i čuvar transcendentnosti ljudske osobe“ (GS 76). Zatim jasno i nedvosmisleno izjavljuje da: „Politička zajednica i Crkva su, svaka na svom području, neovisne jedna o drugoj i **autonomne**“ ali trebaju surađivati (GS 76).

Crkva ne traži nikakve povlastice ali smatra da ima pravo uvijek i svugdje s istinskom slobodom propovijedati vjeru, naučavati svoju socijalnu nauku, te izricati moralni sud, pa i o stvarima koje se odnose na politički poredak, „kada to traže temeljna prava ljudske osobe ili spas duša upotrebljavajući sva i samo takva sredstva koja su u skladu s evanđeljem i s dobrom svijetom“.⁷

Ivan Pavao II. i politika: *Christifideles laici*

Za predstavljanje vizije **Ivana Pavla II.** o ovoj temi izabrali smo pobudnicu *Christifideles laici* kao reprezentanta njegove misli i konkretnih prijedloga i uputa za djelovanje laika u Crkvi i posebno u društvu i politici. Taj dokument je plod rada, promišljanja i rasprava biskupa i drugih predstavnika iz cijele Crkve okupljenih na Sinodi biskupa o laicima 1987. i stoga je zajednički izraz Pape kao vrhovnog autoriteta Crkve ali i predstavnika cijele Crkve koji sudjeluju na sinodi. Od 54 sinodalna prijedloga 45 je ušlo u sam dokument.⁸ Dokument ima i dobar tajming, praktično je na sredini njegova pontifikata, jedanaeste godine. Dodajmo da se Ivan Pavao II. bavio pitanjima odnosa Crkve i katolika prema ovozemaljskim vrijednostima u više enciklika, govora i propovijedi.⁹ *Christifideles laici*¹⁰ dotada je najduži dokument Ivana Pavla II. On je nastojanje da se, kako su mnogi sinodalni oci tražili, pretoči koncilski nauk u praktičnu primjenu. Od 224 citata, 97 je iz koncilskih dokumenata, stoga se može reći da je ovo na određeni način i koncilski dokument.¹¹

Prije nego predstavimo neke ideje o političkom djelovanju laika u ovom dokumentu bilježimo jednu zanimljivost. Opširni i znanstveno dobro fundirani komentar Dekreta o apostolatu laika II. Vat. koncila *Apostolicam actuositatem* od Rudolfa **Brajičića**¹² od gotovo 400 stranica velikog formata gotovo uopće ne spominje odnos Crkve i države, niti angažman laika u politici, i s ovim povezana pitanja. Možda nema ovih tema jer je pisan u komunističko doba kad se vjernici nisu mogli baviti politikom! Slično je i s knjigom splitskog teologa Živana **Bezića**: *Tko je apostol*, (Split 1996) i ona ne govori gotovo ništa o političkom angažmanu laika, a malo i o općem društvenom angažmanu laika (107 sl.). Za ovu knjigu ne vrijedi prethodna isprika jer ona je objavljena u demokratskoj Hrvatskoj. **Fra Bono Z. Šagi** bio je jedan od pionira na ovim prostorima u promišljanju uloge laika i vjernika u društvu čime se bavio još u komunističko doba.¹³ Tom se tematikom intenzivno bavi i u novom demokratskom društvu i to konstantno i kontinuirano, gotovo svaki mjesec je objavljivao članke u reviji *Kana*.¹⁴

⁷GS 76; usp. IVAN XXIII., Enciklika *Pacem in terris*: AAS 55 (1963).

⁸O radu sinode i pripremnom dokumentu v. F. KOMARICA, „Laici u svjetlu sinode“, Zbornik, Teološke teme (ured. F. TOPIĆ), VVTŠ, Sarajevo, 1991, 177-193. Biskup mons. Komarica bio je sudionik Sinode.

⁹Enciklike o radu, o socijalnim pitanjima, itd. vidi *Kompendij*.

¹⁰Hrvatsko izdanje ima 162 str., Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990.

¹¹E. VESELY opširno je prikazala cijeli dokument: „Vjernik laik u *Christifideles laici*. Nove perspektive zajedništva vjernika laika u Crkvi i svijetu“, *Obnovljeni život* 44, br. 3-4 (1989), 319-335.

¹²FTDI, Zagreb 1990.

¹³*Kršćanski laik u socijalističkom društvu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1986.

¹⁴Vidi sabrane članke u: *Laici i svjetovna dimenzija Crkve*, KS, Zagreb 1995., *Sa svjetiljkom vjere u društvenoj zbilji*, KS, Zagreb 1999., *Da sol ne obljutavi - kršćanski pristup društvenim problemima*, KS, Zagreb, 1999.

Dokument u prvom poglavlju govori o dostojanstvu laika u Crkvi i njihovom pozivu na svetost. U drugom poglavlju govori o poslanju i konkretnim službama laika te njihovim zamjenskim ulogama za svećenike. Treće poglavlje posvećeno je misijskom poslanju Crkve i laika i posebno o novoj evangelizaciji. U ovom poglavlju raspravlja se i o političkom djelovanju laika vjernika.

Svi su predmet i protagonisti politike

Temu o političkoj ulozi vjernika laika na Sinodi su potaknuli biskupi trećega svijeta. Zabrinuti su što je zauzimanje kršćana na tom području slabo, loše organizirano i nije učinkovito. U raspravama na Sinodi je primijećeno da u pokoncilskom vremenu među laicima postoje dvije težnje: prema jednoj, laici se usmjeravaju na crkvene službe i zadatke, a imaju specifične društvene, ekonomske, političke i kulturne odgovornosti; unutar druge pak prihvaćen je raskol između vjere i života, Evanđelja i konkretnog rada u svakidašnjoj stvarnosti.¹⁵ Uočeno je da se mali broj kršćana bavi politikom. Na Sinodi su biskupi željeli da koncilska teorija o laikatu postane „prava crkvena praksa“ (2). Svjesni su da novonastale crkvene, društvene, ekonomske i kulturne prilike traže djelovanje laika. Njihovo nezauzimanje i odsutnost nikada nisu prihvatljivi, a u ovo vrijeme još su više pogrešni, čak se veli grešni, što je neuobičajeni izraz za ovakve dokumente i teme. Pobudnica je više nego jasna: „Nitko ne smije ostati besposlen“ (br.3, podcrtano u pobudnici). Pobudnica podsjeća laike na njihov „svjetovni karakter“, i zadaću realiziranja kršćanskih ideja u svijetu.¹⁶

Sinodalni oci su podcrtali da svi katolici imaju pravo i dužnost sudjelovati u politici, na razne načine, na različitim razinama, s raznovrsnim zadacima i odgovornostima (42). Na taj način su željeli ispraviti onu težnju vjernika laika da se prvenstveno posvećuju crkvenim službama, a zanemaruju političko i uopće svjetovno područje. Sinodalni oci i Papa su svjesni da politiku ne prati dobar glas. Prevladava mišljenje da je ona mjesto „moralne opasnosti“: „laktašenja“, „idolatrije vlasti“, korupcije, rasipanja društvenog novca samo na korist malobrojnih, upotrebe nedopuštenih sredstava da bi se pod svaku cijenu osvojila, održala i povećala vlast.¹⁷ Unatoč ovom poimanju politike *Christifideles laici* drži da to ne opravdava skepticizam i odsutnost kršćana na području politike jer je ona ipak rad za opće dobro. Nijedno područje života ne može biti isključeno iz laičkog angažmana, isključeno iz nastojanja **nove evangelizacije**. Treba evangelizirati i svijet politike, poštujući autonomiju ovozemaljskih stvarnosti, te „služiti ljudima preuzimajući težinu dotičnih odgovornosti“. Vjernici laici ne smiju se obeshrabriti zbog kritika, nego „ispunjavanje političke vlasti“ prožeti duhom služenja te nužnom „kompetencijom i djelotvornošću“, na pošten način, kako to „uostalom i ljudi očekuju“ (42).¹⁸

Korisno je ovdje podsjetiti da uz puno ružnih primjera loših političara ima i dobrih političara kao npr. Vaclav **Havel**; nedavno preminuli prvi poljski postkomunistički premijer Tadeusz **Mazowiecki**.¹⁹ Otprije su poznati mnogi likovi poput **Adenauera**, **Schumanna**, **don Luigi Sturza** jednog od osnivača talijanske stranke Democrazia cristiana. Zahtijevalo bi ozbiljnu studiju kako u Hrvatskoj kao ni u Bosni i Hercegovini nisu uspjele demokršćanske stranke iako je bilo više pokušaja. „Politika za osobu i društvo“ vodit će se općim dobrom, dobrom svih ljudi, obrane i promicanja pravde. Vjernici laici pozvani su i na području politike svjedočiti one ljudske i evanđeoske vrjednote, kao što su sloboda, pravda, solidarnost, velikodušno predanje dobru svih. Biskupi u svojim *Prijedlozima* traže od laika da prihvate

¹⁵F. KOMARICA, *nav. dj.*, 190.

¹⁶Br. 36. Ima više članaka o laicima u kalendaru *Dobri pastir*, 1987.

¹⁷Br. 42, Vesely, 327.

¹⁸„Evangelizzazione ed Impegno Politico nella Dottrina Sociale della Chiesa“ in *La Società* 5 (2003), 611-620.

¹⁹Vidi o njemu članak M. BABIĆ, „Čovjek autentične vjere“, *Svjetlo riječi* 1/2014, 48 s.

jednostavan stil života, da se u svojem političkom djelovanju opredijele za siromašne i rubne članove društva, u čemu ih treba nadahnjivati crkveni socijalni nauk.²⁰

Pobudnica posebno preporučuje **solidarnost** kao stil i sredstvo za promicanje ljudskog razvitka i odgovornog sudjelovanja u političkom životu. Sveto pismo puno puta naglašava važnost solidarnosti: „Tko ima dobra ovoga svijeta i vidi brata svoga u potrebi pa zatvori pred njim srce – kako ljubav Božja ostaje u njemu?“ Isti sv. Ivan dodaje: Ne ljubimo riječju i jezikom već djelom i istinom (1 Iv 3,17-18) **Caritas** spada na bit vjerničkog poslanja. On je zadnji kriterij ljudskog života (Mt 25). Papa Franjo insistira na brizi za siromašne. Danas u svijetu po izvještaju UN-a 1 milijarda ljudi živi s 1 \$ dnevno a druga milijarda s 2 \$. U ovom smislu Crkva je uvijek bila iznimno angažirana na karitativnom, obrazovnom i kulturnom području. Kao ilustraciju socijalnog i karitativnog angažmana vjernika dobro će doći navesti podatke o radu Katoličke crkve u Europi. Od 684 milijuna europskih stanovnika, katolika ima 283 milijuna (što čini 41% stanovništva). Katolička crkva u Europi upravlja ili posjeduje:

Obrazovnih ustanova: vrtića i osnovnih škola 41.646, srednjih škola 10.425, sveučilišta i fakulteta 828.

Karitativnih i socijalnih ustanova: bolnica 1.362, ambulanti 3.917, staračkih domova, centara za hendikepirane 7.092, sirotišta 4.445, obiteljskih savjetovališta i drugih centara za zaštitu života 3.866, specijalnih odgojnih centara i centara za ponovno uključivanje u društvo 2.709, drugih ustanova 11.000. Ukupno preko 8.000 ustanova.²¹

Laici trebaju nastojati promicati i njegovati, nastavlja Pobudnica, „vladajuću kulturu sebičnosti, mržnje, osvete i neprijateljstva a razvijati kulturu uzajamnosti na svakoj razini“ (42). Oni trebaju promicati pravedni društveni i međunarodni poredak, surađujući sa svima dobronamjernim nacionalnim i međunarodnim ustanovama (42). Pobudnica tvrdi da je danas naglašena potrebna „humanizacija osobe i društva“ (40). Ovo je misao preuzeta od T. de **Chardina**, zaljubljenika, kako sam kaže, u zemlju kao i u Nebo. Ivan Pavao II. je u svojoj prvoj i programatskoj enciklici *Redemptor hominis*, napisao da je čovjek put Crkve, a što se citira i u ovom dokumentu (br. 36).

I političkim radom vjernici laici trebaju se zauzimati za **mir** i ne mogu biti ravnodušni pred tim pitanjem. Impresivna je misao: Mir nije sve, ali bez mira sve je ništa! U svom solidarnom političkom djelovanju moraju reagirati na „nasilje, rat, mučenje i terorizam, koncentracione logore, militarizaciju politike, utrku u naoružanju, nuklearnu prijetnju, kao i postkomunističke temelje“. Na laicima vjernicima je da budu djelatnici mira i trebaju raditi u korist istine, slobode, pravde i milosrđa kao uvjeta i temelja mira (42).²²

Pobudnica ima za cilj da se evangelizira i društveno-ekonomski život (br. 43). Papa upozorava na „univerzalnu pripadnost dobara“ i da materijalna dobra imaju opću namjenu, pripadaju svim ljudima, svakome čovjeku za razvijanje pravog ljudskog života. Uvijek je bila velika napast podleći pohlepi za materijalnim dobrima. Pošast konzumizma je postala jedna od odrednica današnjeg razvijenog Zapada na što upozoravaju brojni mislioci i javni radnici.²³ Pobudnica tvrdi da i privatno vlasništvo ima društvenu ulogu. Ivan Pavao II. tražio je u dokumentu *Tertio Millennio Adveniente* (Nadolaskom trećeg tisućljeća, 1996.) prigodom velikog jubileja 2000. g. da se siromašnim zemljama oprostite dugovi.

Među mnogim temama Pobudnica tretira i rad kao sredstvo razvoja ekonomskog života, pravo i dužnost svakoga čovjeka. Zanimljivo je kako Papa tvrdi da je nezaposlenost

²⁰Br. 42. Papa FRANJO snažno naglašava da se Crkva treba zauzimati za siromašne, v. pobudnica *Gaudium evangelium*, Vatikan 2013.

²¹F. TOPIĆ, Prilog teologiji ljudskog napretka, VKT, Sarajevo 2008, 102. s.

²²IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis*, 39: AAS 80 (1988), 568. Z. SPAJIĆ, Zakonita uporaba sile u učenju Ivana Pavla II., Katolički bogoslovni fakultet i Glas koncila, Sarajevo-Zagreb, 2013., posebno naglašava važnost solidarnosti u učenju Ivana Pavla II. (185. sl.).

²³Vidi V. HAVEL, Sve je moguće, Matica hrvatska, Zagreb 2000, 62 i sl.

posljedica pogrešne organizacije rada. Treba, osim toga, razvijati solidarnost (Spajić) među onima koji rade zajedno, kao što treba ponovno promisliti trgovačke, financijske sustave i način tehnološke razmjene. Ivan Pavao II. je izdao encikliku o radu *Laborem exercens* (1981.), napisao je pjesmu o radu. Sam je bio radnik i veli da mu je to puno pomoglo u razumijevanju svijeta i čovjeka. Ekonomija danas treba i traži profesionalnu kompetenciju, ljudsko poštenje i kršćanski duh i to treba služiti vlastitom posvećenju (43).

S političkim djelovanjem i ekonomskim poslovima povezano je i **ekološko pitanje**, odgovornost za Božje darove, jer je danas ugroženost okoline veoma velika i treba nastojati ostaviti što bolji svijet budućim naraštajima. I ovaj vidik spada u razvoj i proizvodnju. (43). Zanimljivo je da je i novi **papa Franjo** u nastupnoj propovijedi govorio o odgovornosti prema stvorenju i o čuvanju stvorenog u duhu sv. Franje Asiškog. „Ljubazno molim sve one koji su na odgovornim položajima u ekonomiji, politici i društvu, sve muškarce i žene dobre volje: budimo 'čuvari' stvorenog svijeta, Božjeg nauma upisanog u svijet, čuvari drugoga, okoliša; ne dopustimo da znakovi uništenja i smrti prate naš svijet na putu njegova napretka“!²⁴

Papa Franjo u nastupnoj propovijedi govori da prije svega on sam pa onda i svi katolici i ostali koji su voljni čuti njegov glas „čuva cio Božji narod i obuhvati s ljubavlju i nježnošću čitav ljudski rod, osobito najsiromašnije, najslabije, najmanje, one koje Matej nabraja na posljednjem sudu o ljubavi: gladnoga, stranca, gologa, bolesna, zatočena (usp. Mt 25,31-46)“.²⁵

Pobudnica se nadovezuje na prethodnu koncilsku misao o autonomiji Crkve i političkom životu pa ne preporuča niti preferira neki politički sustav ili stranku. I Učiteljstvo usvaja poštivanje slobode savjesti i političkog opredjeljenja vjernika. Naravno to ne znači da i u ovom dokumentu nema kriterija, oni su: opće dobro svih ljudi i svakog pojedinca, solidarnost, zauzetost za mir, poštenje u društveno-ekonomskom životu, čuvanje i promicanje ljudskih i kršćanskih vrijednota.

Pobudnica izbjegava klerikalizam i želi da laici budu što samostalniji u obavljanju svoga ovosvjetskog vjerničkog poslanja. Korisno je podsjetiti i u ovo vrijeme da kod Hrvata, iako su u apsolutnoj većini katolici, klerikalizam nikad nije posebno uspijevaao, čemu je primjer Stjepan Radić i Hrvatska seljačka stranka. Primjere Hrvatske narodne zajednice (HNZ) i Hrvatske katoličke udruge u Bosni i Hercegovini treba razumijevati u ondašnjem shvaćanju politike i u bh viševjerskom kontekstu.

Ima pravo Ema Vesely kad veli da je ova Pobudnica pravi priručnik za vladanje vjernika laika na političkom i ekonomskom području u ovom povijesnom trenutku.²⁶

Evangelizirati kulturu i kulture čovjeka

Dodajmo kao prilog prethodnoj temi da Pobudnica poziva laike da budu zauzeti i na području kulture, umjetničkog stvaranja, škole, sredstava društvenog priopćivanja: jednom riječju cjelokupnog društvenog života. S obzirom da se kultura ponekad stvara ne samo mimo vjerskih nego i mimo ljudskih vrijednota laici su pozvani nanovo evangelizirati svijet kulture i biti u „neku ruku stvaratelji nove humanističke kulture“ (5). Služenje osobi i društvu ostvaruje se i preko stvaranja i prenošenja kulture.²⁷ Kultura je prije svega dobro naroda, izraz njegova

²⁴Katolička tiskovna agencija, 20.3.2013.

²⁵KTA, ibidem.

²⁶Vesely, 328. Dobar pregled katoličkog socijalnog nauka u zadnjih stotinu godina donosi: MARIJAN VALKOVIĆ, „Socijalni nauk Crkve i socijalna politika“, *Revija za socijalnu politiku*, br. 1/1994, 15-23.

²⁷U ovome smislu neobično je vrijedan esej IVANA PAVLA II. o kulturi, *Pismo za Dan mira Nova godina 2001.*, v. A. ORLOVAC, „Bez dijaloga među kulturama nema budućnosti čovječanstva. Prikaz Papine poruke za Svjetski dan mira 2001. godine“, *Vrhbosnesia V* (1/2001), 155-167.

dostojanstva, slobode i stvaralaštva, svjedočanstvo o njegovu povijesnom putovanju. U kulturi i kulturom kršćanska vjera postaje povijesna i stvara povijest. Potiče se da laici trebaju biti nazočni u kulturi, prosvjeti, na sveučilištu, i uopće na svim mjestima stvaranja humanističke misli i umjetničkih ostvarenja, kao i znanstvene i tehnološke kulture. Sredstva društvenog priopćivanja imaju planetarno obilježje i značenje, oblikuju mentalitet, pa su isto tako područje poslanja i odgovornosti vjernika laika. Mediji stvaraju javno mnijenje i stoga trebaju katolici dati svoj doprinos razvoju medija šireći istinu u službi kompletnog dostojanstva osobe te se opirati monopolizaciji i manipulaciji s medijima (44).²⁸ Kultura je postala aktualna teološka tema te su na hrvatskom jeziku pisali mnogi kao npr. Ančić, Topić, Matulić i drugi.²⁹

Christifideles laici govori i o laičkim pokretima i udruženjima te posebno o uključivanju žena u crkvene poslove. Vatikan je osnovao **posebnu komisiju** koja je proučavala teološka, pravna i pastoralna pitanja što ih je stvorio procvat laičkih pokreta i službi.³⁰

Crkva je u dvadesetom stoljeću pokušala s osnivanjem *Katoličke akcije* (1922.) pokrenuti laike da se angažiraju kao „Crkva u svijetu“ i da se tako evanđeoski principi ostvaruju i u svim ovozemaljskim stvarnostima i aktivnostima. Bez obzira na različita mišljenja o uspjehu Katoličke akcije, činjenica jest da ona danas i u Italiji ima minornu ulogu ne samo u političkom životu nego i u cjelokupnom društvenom životu. Postoje neke nove organizacije koje su djelotvornije u ovozemaljskim stvarnostima, kao što su u Italiji *Communione e liberazione* (Zajedništvo i oslobođenje), *Focolarini* (Ognjištari), *Opus Dei* (Božje djelo) koji je nastao u Španjolskoj ali djeluje u mnogim zemljama.³¹

Bilo je pokušaja u Crkvi u Hrvata poslije propasti komunizma da se ožive Križari, Katolička akcija ali nije urodilo velikim plodom.³² Također ni ogranci Focolarina i Opus Dei u Hrvatskoj nisu dosada dali velikih rezultata. Iako nisu službeno vjernička udruženja jedan velik dio društvenih aktivnosti pokrivaju Matica hrvatska i Hrvatsko kulturno društvo Napredak. Napredak uz ostale brojne različite aktivnosti redovno organizira programe za božićne i uskršne blagdane: koncerte, izložbe, šahovske i nogometne turnire.³³

Katekizam Katoličke Crkve

Novi Katekizam Katoličke Crkve³⁴ završen je 1992. godine a objavljen je 1994. Radila ga je radna grupa na čelu s pročelnikom Kongregacije za nauk vjere kard. Josephom

²⁸Vatikan je sabrao svoje dokumente o kulturi: PAPINSKO VIJEĆE ZA KULTURU, Vjera i kultura. Antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II., KS Zagreb 2010.

²⁹TONČI MATULIĆ napisao je svojevrsnu sumu od 944 stranice na ovu temu: *Metamorfoze kulture. Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, 3. izdanje, Zagreb 2009.

³⁰Br. 23, VESELY, 329.

³¹MARIJAN OBLAK, *Karizme - Crkveni pokreti - Laici*, Verbum, Split 2003.

³²Usp. VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj. Simpozij hrvatskih vjernika laika*, Osijek, 5.-6. listopada 2001., (ur. ĐURO HRANIĆ), KS, Zagreb, 2002. Četvrta sekcija na tom susretu u Osijeku pod naslovom „Vjernici laici u javnom, političkom i stranačkom životu“, naznačila je razna pitanja i probleme o kojima se, nažalost, kasnije nije značajnije raspravljalo ni u župama ni u udrugama vjernika laika; usp. ISTO, str. 247–302.

³³Usp. redovne izvještaje u medijima i na web stranici Napretka. Također: *Kronologija rada HKD Napredak 1990-2000*, HKD Napredak, Sarajevo 2001; H. ŠAPINA, *Stoljetnica Napretka*, HKD Napredak, Sarajevo 2002.

³⁴N. A. ANČIĆ: „Četvorstvo Katekizma Katoličke Crkve. Crkva vjeruje, slavi, djeluje i moli“, u: *Bogoslovska smotra* 65 (1995), str. 30-40. Vidi u knjizi sabranih članaka N. A. ANČIĆ, *Crkva u društvenim promjenama, Crkva u svijetu*, Split, 2007, 89-105. To je predavanje s Pastoralno-teološkog tjedna u Zagrebu 1994. koji je imao za temu: „Katekizam katoličke Crkve (KKC) 1992.“. Radovi Tjedna su objavljeni u *Bogoslovske smotri* 65 (1995).

Ratzingerom. Prva redakcija je odobrena od pape Ivana Pavla II. apostolskom konstitucijom *Fidei Depositum* (11.10.1992.) i u definitivnom obliku 15. kolovoza 1997. apostolskim pismom *Laetamur Magnopere*.

Katekizam se nadahnjuje i odražava nauk II. Vatikanskog koncila i novijih dokumenata Učiteljstva ali naravno uvažavajući kao i Koncil i svi drugi crkveni dokumenti tradiciju i u određenom smislu je nastavlja i ujedno razvija. Kao što je poznato za Crkvu tradicija nije samo povijesna i sociološka činjenica nego i teološka. Dobra je misao Leszeka **Kolakowskog** o tradiciji uopće: da se naši preci nisu bunili protiv tradicije mi bismo još bili u pećinama, a kad bi danas nastala opća pobuna protiv tradicije, mi bismo se ponovo vratili u pećine. Katekizam je kao žanr sažeti prikaz osnovnih katoličkih dogmatskih, moralnih i svih drugih vjerskih istina. Stoga Katekizam po naravi stvari daje sažet i jasno formuliran nauk Crkve. Ipak nije baš mali, ima 2865 brojeva a hrvatski prijevod obuhvaća 812 stranica a postoji uvjetno rečeno i džepno izdanje.³⁵

O odnosu Crkve i državne zajednice govori se u drugom poglavlju pod naslovom: **Ljudska zajednica** od brojeva 1877 do 1925. U ovom odsjeku se govori o komunitarnom karakteru ljudskog poziva, o obraćenju i društvu, zatim se u članku 2. govori o sudjelovanju u društvenom životu, vlasti i općem dobru.

Ova tema počinje s temeljnom postavkom: Poziv je čovječanstva da očituje sliku Božju te se preobrazi u sliku jedinorođenoga Sina Očeva. Taj poziv poprima osobni izraz, jer je svatko pozvan da uđe u Božje blaženstvo; ali tiče se i ljudske zajednice kao cjeline. (br. 1877) Ovo je prvi put da Katekizam obrađuje socijalni nauk Crkve čime dobiva na važnosti.³⁶

Razlog zašto KKC govori i o ovim područjima jest činjenica da je Crkva primila objavu i da je ona čuva i tumači i o čovjeku te treba progovarati o svemu „kada to traže temeljna ljudska prava ljudske osobe ili spas duša“.³⁷ Da bi se osoba razvijala u skladu s vlastitom naravi potreban joj je i društveni život, to se odnosi posebno na obitelj ali i na građansku zajednicu (1891). Spada na biti svake antropologije a posebno kršćanske da je čovjek istodobno osoba i zajedničarsko biće. Zato KKC potiče katolike na široko sudjelovanje u društvima i savezima (1893). Treba postojati ravnoteža između odnosa pojedinca i zajednice. Jedno od načela HKD Napredak bilo je i jest: pojedinac ništa ne može učiniti, zajedno ćemo učiniti čudesa. KKC preuzima nauk *Gaudium et spes* da je ljudskoj zajednici potrebna vlast kako bi se očuvala i razvijala.

Vlast i društvo temelje se na ljudskoj naravi i zato pripadaju, smatra KKC, redu koji je Bog ustanovio.³⁸ Na toj crti razmišljanja KKC odvažno tvrdi da „nema vlasti doli od Boga: koje postoje, od Boga su postavljene“ (br. 1918, Rim 13,1). Isus veli dajte Bogu Božje, caru carevo (Mt 22,21), i to je Isusov temeljni stav prema građanskim dužnostima i prema odnosu ovozemaljskih i onozemaljskih stvarnosti. No Isus ne zatvara oči pred nepravdom vlašću, i pred Pilatom protestira protiv nepravde koja mu se nanosi i traži da mu se krivica dokaže (Iv 19,11) Za Isusa vlast nije da se vlada nad ljudima, pogotovo ne silom i prisilom nego da se služi i sam veli nisam došao da budem služen, nego da služim (Mk 10,42 sl.). To KKC i suvremeni socijalni nauk Crkve definiraju kao opće dobro a za njega je bitno troje: poštovanje i promicanje temeljnih prava osobe; blagostanje ili razvitak duhovnih i vremenitih društvenih dobara; mir i sigurnost skupine i njezinih članova (br. 1925). Za apostole židovske

³⁵U Rimu je 19. svibnja 2012. održan studijski dan u organizaciji Alleanza Cattolica i Istituto per la Dottrina e Informazione Sociale IDIS: „Dvadeset godina poslije. Katekizam Katoličke crkve za Novu evangelizaciju“ na kojem su intervenirali: kard. Mauro Piacenza, mons. Gianni Ambrosio, mons. Michele Pennisi, Giovanni Cantoni, Massimo Introvigne, Marco Invernizzi, Ferdinando F. Leotta, Alfredo Mantovano i Salvatore Martinez.

³⁶J. MEJIA, „Il catechismo della Chiesa Cattolica e l' insegnamento sociale“, u: *La Societa*, Studi, ricerche, documentazione sulla dottrina sociale della Chiesa, III (1993), 3, str. 495.

³⁷Br. 2420, *Gaudium et spes*, 25.

³⁸Br. 1920, *Gaudium et spes*, 74.

vlasti su religiozne vlasti i oni imaju posebnu lojalnost prema njima. No, kad počinje otvoreno protivljenje njihovom naviještanju, da im se brani propovijedanje Isusa rassetog i uskrslog onda oni ih više ne poštuju jer „treba se većma pokoravati Bogu nego ljudima“ (Dj 5,29) Odnos prema zemaljskoj vlasti postaje kompliciraniji. Pavao uvažava vlast, on je lojalni građanin i priziva se na cara u zaštiti svojih prava te ga time i legitimira (Dj 16,37 sl.). Pavao proglašava da je vlast od Boga i da je radi općeg dobra i treba joj se u savjesti pokoravati jer služi općem dobru. Vlast je potrebna da bi društvo moglo funkcionirati i da bi vladao red u ljudskom životu (Rim 13,17; 1 Tim 2,2).³⁹ Ova politička teologija podrazumijeva da bi se i vlast trebala podlagati Božjim zakonima. Važno je zapaziti da Novi zavjet ne traži da crkvena vlast odlučuje o političkim pitanjima. No ako se vlast protivi Bogu i njegovim zakonima onda Novi zavjet kao i prije Stari zavjet osuđuje takvu vlast i najavljuje joj propast (Otk 17,1-19). Vlast se zakonito vrši ako se trudi oko ostvarivanja općega dobra društva i pri tome se služi moralno prihvatljivim sredstvima.

Opće dobro obuhvaća „skup onih uvjeta društvenog života koji skupinama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva“.⁴⁰ Nema rješenja društvenog pitanja bez uvažavanja i ravnjanja po evanđeoskim principima.⁴¹

Doktrinalna nota o katolicima u politici

Kongregacija za nauk vjere objavila je 2002. g. Doktrinalnu notu „o nekim pitanjima vezanim uz sudjelovanje katolika u političkom životu“ koju su, kako je uobičajeno potpisali pročelnik Kongregacije kard. Ratzinger i tajnik koji je u međuvremenu postao nadbiskup Genove nadbiskup Bertone. Nadbiskup Bertone je postao kardinal i državni tajnik, a znano je da je kard. Ratzinger postao papa Benedikt XVI.⁴²

Na početku se napominje da se *Nota* objavljuje uz suglasnost Papinskog vijeća za laike i da je upravljena biskupima i posebno: „katoličkim političarima i svim vjernicima koji su pozvani sudjelovati u javnom i političkom životu demokratskih društava“.

Očito je da je bilo povoda za izdavanje ove Note i očito je da to namjerno izdaje glavna crkvena kongregacija koja je zadužena za pitanja vjere i morala, a ne npr. spomenuto vijeće za laike ili neki drugi vatikanski dikasterij, čime Nota dobiva na težini. Povoda je bilo više, ali su zacijelo neposredni povodi pisanje europskog ustava u kojem se u prvom nacrtu opće ne spominje Bog i vjera što sugerira zaključak da se buduća ujedinjena Europa želi graditi bez ikakve prisutnosti Boga i bez uvažavanja vjerskih vrjednota. Također je Crkva uznemirena usvajanjem nekih zakona u par europskih zemalja kao npr. o eutanaziji i brakovima između istih spolova.⁴³

Nota podsjeća na nauk II. Vatikanskog koncila koji veli da se „vjernici laici ne mogu nipošto odreći sudjelovanja u politici“ kao ni u drugim javnim djelatnostima. Vjernici ne trebaju bježati od zadaća u ovom svijetu, dapače oni su pozvani da ovaj svijet, institucije pa i državne strukture duhovno obogaćuju i to su dužni po savjesti. I ako neki zakon, odredba ili praksa nisu u skladu s kršćanskim načelima vjernik je dužan po savjesti oprijeti se njihovom usvajanju i provođenju. Nota jasno podcrtava autonomiju politike i društvenog rada, legitimni

³⁹Usp. J. TAUBES, Pavlova politička teologija, Rijeka-Sarajevo 2008.

⁴⁰Br. 1924, što je u biti prepisano iz *Gaudium et spes*, 26.

⁴¹Br. 1921, 1923. Usp. IVAN PAVAO II., Enciklika *Centesimus annus*, 3. Usp. S. BALOBAN, „Socijalna problematika u Katekizmu Katoličke Crkve 1992.“, *Bogoslovska smotra* 65 (1995), str. 123-135.

⁴²S obzirom da je ovaj dokument potpisan od kard. Ratzingera korisno je konzultirati članak I. RAGUŽ, „Benedikt XVI., O Crkvi, državi i politici“, *Bogoslovska smotra* 2 (2007), 419-435.

⁴³Vidi opširan komentar Note: S. BALOBAN, „Kriteriji za kršćansku prosudbu političkih stavova“, *Bogoslovska smotra* 2 (2007), 469-482. i A. R. LUNO, L' impegno dei laici nella vita sociale e politica, portal *Etica e politica.net*, (snimio članak 2.11.2013). LUNO analizira uz ovaj dokument i neke govore pape Benedikta XVI.

politički pluralizam, no to ne smije ići na uštrb prije svega naravnog moralnog zakona, a pogotovo ne smije ići na uštrb evanđeoskih načela. Političko djelovanje mora voditi računa prvenstveno o osobi i njezinom dostojanstvu. Nota se čuva od ulaženja u konkretna rješenja dapače naglašava da „nije zadaća Crkve izložiti konkretna rješenja – još manje predlagati pojedina rješenja kao jedina prihvatljiva – za ovozemna pitanja koja je Bog prepustio slobodnome i odgovornom sudu svakog pojedinca“ (br. 3), ali je istovremeno „njezino pravo i dužnost izreći moralne sudove o svjetovnim pitanjima“. Politički pluralizam je normalan, ali on ne smije voditi u etički relativizam, a ako se pluralizam shvati kao sebi dostatan onda to vodi u etičku anarhiju. „Poštivanje **osobe** je to koje demokratsko sudjelovanje čini mogućim“. Oni koji priječe vjernicima da unose u politiku moralne norme i postupanje po svojoj savjesti u pitanjima općeg dobra i zaštite osobe, zapravo zagovaraju „netolerantni sekularizam“, čime bi vjernicima u biti bilo onemogućeno pravo bavljenja politikom i još više dovela bi se u pitanje i sama „mogućnost naravne etike“.

Dokument uzima za primjer ponašanje vjernika u politici **sv. Tomu Morea** kojeg je Crkva proglasila zaštitnikom političara i ljudi iz vlasti. Toma More (1477-1535) bio je engleski kancelar ali nije htio pogaziti moralna načela o nerazrješivosti braka te je bio bačen u tamnicu. Kad ni nakon dugih nagovaranja nije htio popustiti bio je od kralja Henrika VIII. smaknut. Ne odričući se „postojane vjernosti legitimnoj vlasti i institucijama“ kojom se Toma odlikovao, poručio je, veli Ivan Pavao II., svojim životom i smrću da se „čovjek ne smije odijeliti od Boga, niti politika od morala“ (br. 38).

Bilo bi dobro da svi političari katolici i drugih vjera prouče ovaj dokument radi boljeg ispunjavanja svoji odgovornih dužnosti. Nije lagan prigovor da se neki političari koji se izjašnjavaju vjernicima ponašaju i rade gore od nekadašnjih barem službeno deklariranih nevjernika. Jer, veli Nota živjeti i djelovati po svojoj savjesti u političkim pitanjima nije ropsko pokoravanje stajalištima koja nemaju veze s politikom niti neka vrsta konfesionalizma, već način na koji vjernici daju stvarni prinos da, kroz politički život, društvo postane pravednije i primjerenije dostojanstvu osobe.⁴⁴

Završavamo ovaj rad o novijem crkvenom pogledu na politiku i na sudjelovanje vjernika u političkom životu zajednice.

Sedam grijeha 20. stoljeća objavljeni su u *Kompendiju socijalnog nauka Crkve iz 2005. godine*. Predstavljaju stav Katoličke crkve prema suvremenim društvenim pojavama.⁴⁵

Prema **Kompendiju** tih sedam grijeha su:

1. bioetičke zloporabe kao kontrola rađanja
2. moralno upitni eksperimenti kao istraživanja matičnih stanica i kloniranje
3. zloupotreba droga
4. zagađivanje okoliša
5. širenje razlike između bogatih i siromašnih
6. neumjereno pohlepno bogaćenje
7. uzrokovanje siromaštva

Ovi društveni grijesi pripadaju u dvije kategorije. Jedni su dio sveobuhvatnog poriva za profitom, a drugi žedi za moći sa željom, da se svoji pogledi i stavovi nameću drugima, pa ako treba i silom.

Da zaključimo: Socijalni crkveni dokumenti traže od politike i političara priznanje autonomije Crkve i politike, stoga briga za opće dobro je obveza katolika baviti se politikom. Nije rješenje u bijegu.

⁴⁴Prikaz Note v. u F. TOPIĆ, Opstanak bosansko-hercegovačkih Hrvata, HKD Napredak, Sarajevo.

⁴⁵Opširan i prikladan pregled ovog pitanja vidi u M. VALKOVIĆ, „Socijalni nauk Crkve i socijalna politika“, *Revija za socijalnu politiku*, 1/1994, 15-23.